

Avrättning eller benådning i Guds, konungens eller lagens namn

Martin Bergman, TD, forskarassistent.

Nåden i luthersk tradition

Nåd är ett ord vi hittar både i teologisk och juridisk terminologi liksom i det allmänna språkbruket. Och liksom för åtskilliga andra begrepp har genom historien dess olika användningsområden ömsesidigt påverkat varandra. Nådebegreppets ursprung hittar vi dock i teologin.

”Gud var mig nådig efter Din godhet, utplåna mina överträdelser efter Din stora barmhärtighet” heter det i den 53 psalmen. Nåd och syndaförlåtelse har en nära relation genom teologihistorien. Så här beskriver Gunnar Rosendal vad nåd är på ett som jag uppfattar som allmänskristet sätt men med luthersk accent, i *Den apostoliska tron*:

Guds kärlek till människan och allt annat skapat är oförtjänt. Och därför är denna kärlek nåd. Nådens signum är just att den giver vad den giver utan förtjänst. Att Gud giver sig själv åt oss, att han älskar oss, det är nåd, ty det är oförtjänt. Att Gud älskar oss, det betyder att han omfattar oss och böjer sig mot oss och förenar sig med oss. Att Gud vill göra detta är nåd, ty hos oss finns intet, som kunde motivera denna Guds kärlek. I stället finns synden, som kunde motivera Guds motvilja. Nåden är *favor Dei*, Guds kärlek till syndaren.

Även om nåden ibland varit ett teologiskt stridsäpple rör de omdiskuterade frågorna kring den mindre dess grund, Guds väsen och Kristi verk, eller dess innebörd, Guds kärlek, förlåtelse och omsorg, än hur den möter oss och hur vi får del av den och i viss mån dess karaktär. Medan luthersk teologi lägger tonvikten vid nåden hos Gud, har inom romersk-katolsk teologi ett betydligt större intresse riktats mot nåden som given i dopet, verkande i människan, helgande, utrustande.

I det juridiska sammanhanget är situationen närmast motsatt, medan nådens grund är mer problematisk, tycks nådens innebörd vara relativt tydlig, som Herman Rydin skriver: ”att till förmån för en enskild undanrödja de menliga följderna av en lagstridig handling”. Men vem som har denna makt, vem som ska utöva den och dess grund är frågor som behöver ses i sitt historiska sammanhang och jag vill peka på tre olika motiv i nådeinstitutets historia. Det handlar om kungen, demokratin och lagen och vi börjar med kungen, dennes person och ställning.

Kungen benådar

I en svensk ansökan om benådning för något eller några århundraden sedan lägger vi märke till att den är ställd till ”Stormäktige, Allerstnådigaste Konung” och att svaret kunde meddela att kungen ”i nåder” beslutat att benåda *eller* inte benåda. Språket är snarare gudstjänstens än domstolsförhandlingens och den kristne kungen har gärna setts som stående i ett särskilt förhållande till Gud. Kröningen visar på hans ställning

och bär budskap om att hans makt kommer från Gud. Kröningen, som den utvecklades från den tysk-romerska kejsarkröningen, har liknats vid en vigning t.ex. en biskopsvigning, men samtidigt blir kungen inte i egentlig mening delaktig av biskops- eller präst- eller diakonämbetet eller något annat särskilt kyrkligt ämbete men väl av det kyrkliga ämbetet i vidare mening. Kröningens utformning visade också på det som skedde, kungen eller kejsaren kunde bära en klädedräkt som liknar den klerikala. Vid den engelska monarkens kröning är denna tydligt bevarad. Bland plaggen finns en dalmatika, då den annars förekommer i dag bärs den av diakonen i mässan, en stola, ämbetstecken för biskop, präst och diakon, och en mantel som kallas pallium, vilket även är namnet på det speciella ämbetstecken påven ger till ärkebiskopar. När den franske kungen tvärtemot praxis för lekmän mottog kommunionen i dess två gestalter — brödet och vinet — vid sin kröning var detta också ett erkännande av att han på något sätt hörde till kyrkans ämbete. Prästen förvaltade den eviga förlåtelsen och kungen den timliga. Men även mer generellt finns det ett samband mellan nåden och kungens särskilda karaktär som kyrklig ämbetsbärare, rättsvårdare, rättskälla eller högste domare. Kungen var ”av Guds nåde”.

Men att kungen hade ett Guds uppdrag gav honom inte en självständig ställning i förhållande till Gud själv, till hans befallningar, till hans lag. Det är frapperande att någon mänsklig benådningsmakt gentemot Guds lag inte legitimeras i bibeln, exempelvis förlorar Saul sin konungliga legitimitet när han underlåter att fullt ut genomföra en Guds befallning om att döda amalekiterna (1 Sam 15) och Hebréerbrevet 10:28 vittnar om mentaliteten och Guds lags position: ”Den som överger Mose lag måste utan förskoning dö, om två eller tre vittnar mot honom.” Endast den som gett lagen, endast Gud själv kan förlåta. Detta ger en speciell situation särskilt när man mer eller mindre sätter likhetstecken mellan Guds lag och mänsklig lag. Ett exempel är uttrycket Guds lag och Sveriges lag som kom att användas allt oftare under tiden efter reformationen. Sambandet illustreras bäst när ett urval av de mosaiska böckernas lagbestämmelserna mellan 1608 och 1736 var gällande svensk lag och dömdes efter i domstolarna. En konsekvens av denna närhet mellan strafflagstiftningen och teologin var blodskuldstankens särskilda tyngd i de tidsperioder och områden när man identifierar den världsliga lagen med Guds lag. Åtminstone så sent som 1868 förekom i riksdagsdebatter argumentet att dödsstraffet måste bibehållas för vissa brott då ”blodskulden skulle falla på hela samhället”. Men blodskulden är en undflyende och mångfacetterad tanke. Vad skulle Guds hämnd bestå i, förvägrad salighet, död eller olyckor typ missväxt eller sjukdom eller ... ? Vem bar skulden och skulle drabbas: kollektivet i form av samhället eller riket, den brottslige individen eller den som brutit mot rätten genom att låta den skyldige komma undan sitt rättmätiga straff? Kanske är det då inte så underligt att Karl IX såg det omöjligt att benåda brottslingar som brutit mot specifika lagbud i den mosaiska lagen där dödsstraff uttryckligen föreskrevs. Drygt 100 år senare kom dock Christian VI till en annan slutsats av sin tro. Under hans regeringstid präglades Danmark av kungens pietism. Han strävade efter att utnyttja sin benådningsmakt så att endast de dödsdomar verkställdes som han ansåg helt ofrånkomliga. En ny tid var på väg i flera skepnader. Trots sina olikheter strävade pietismen och upplysningen åt samma håll. När pietismen sätter individens personliga förbindelse med Gud i fokus, så träder det kollektiva i

bakgrunden. Så hör pietismen liksom upplysningen till de krafter som försvagade och slet sönder sambandet mellan kyrkan och staten och alltså även den världsliga lagen.

Till Christian VI:s verk hörde även att han 1735 både för Danmark och Norge utfärdade bestämmelser om att samtliga dödsdomar skulle underställas kungen. Efter Christians död kom denna bestämmelse efter initiativ från juristhåll att undanröjas 1747. Så inträffade något 1758. När Danske Kancelli önskade närmare upplysningar om målet bakom en nådeansökan, fick de beskedet att avrättningen redan var genomförd. Och regeln från 1735 inskräpades åter. En liknande händelse inträffade i Nederländerna 1816. Efter en händelse i Sachsen 1866 när benådningen kom fram först på avrättningsplatsen vägrade kung Johann att signera några dödsdomar. Från ungefär samma tidsperiod kan vi nämna att i Frankrike förlängdes tiden mellan dödsdom och avrättning först 1788 från några dagar till en månad vilket på ett helt annat sätt gav större delen av landets dödsdömda möjlighet att vända sig till kungen med bön om nåd. I Sverige skulle först från 1778 alla dödsdomar underställas kungen även om nådesansökningar förvisso behandlats tidigare. Louis-Napoléon, kejsar Napoléons bror, och kung av Holland 1806-1810, upptäckte att kungamakten inte räckte särskilt långt mot motsträviga ämbetsmän. Hans initiativ att alla dömda skulle få tillfälle att söka nåd innan domen verkställdes försvårades av domstolarna varför Louis-Napoléon inskränkte regeln till att endast gälla dödsdömda. Vi anar att i europeisk historia blev nåden endast sent i praktiken något av ett brännglas koncentrerad till kungen.

Intresset för nådeärendena och särskilt för dödsfångarna från 1700-talets senare del och 1800-talets början var inte bara ett utslag av humanitet. Just under 1800-talet tycks makten över nåden ha blivit allt viktigare för i övrigt allt maktlösare kungar. Louis-Philippe lade (enligt sin son) ned ett stort arbete på nådeärendena och samtidigt på att försvara detta sitt enda författningsenliga privilegium. Hans nådemakt var dock uppenbarligen begränsad då det vid åtminstone ett tillfälle inträffade att han inte kunde utfärda en benådning då ingen minister ville kontrasignera beslutet. Andra var dock starkare, personligen eller konstitutionellt. Det förekom att monarker konsekvent benådade dödsdömda. Märkligt nog är det från den svage Louis-Philippe vi finner ett av starkaste uttrycken för kungens personliga betydelse. Några dagar efter det allvarligaste attentatet mot honom den 28/7 1835 som krävde 28 offer antecknade han: ”Quel malheur que je n'aie pas été blessé! J'aurais pu faire grâce!” (≈ Vilken olycka att jag inte blev sårad, jag hade kunnat benåda!) Här går mina tankar till en aspekt av den kristna försoningstanken som ibland lyfts fram – att Gud kan förlåta allt genom att alla synder, alla brott, har Honom som offer. Som den drabbade har Han rätten att förlåta. Möjligen kan också det mer prosaiska hävdandet av att kungen endast kunde benåda från den del av utdömda böter som skulle tillfalla kronan härledas från samma tankesfär. Detta är dock en tanke som när vi kommer fram till 1800-talet är närmast utdöd. Den personliga kungamakten institutionaliseras. I Sverige behandlas nådeärendena av kungen i statsrådet – Kunglig Majestät. I England bryts den reella förbindelsen mellan regenten, i vars namn beslutet tas, och nådeärendena vid Victorias trontillträde 1837 med motiveringen att sådana otäcka saker kan man inte besvära en ung flicka med.

Att kungamakten försvagas även i ett av dess sista fästen visar att en ny tid var på väg, den personliga kungamakten fick på allt fler platser och sätt maka på sig för det som vi nu känner som demokratin.

Demokratin och nåden

I en stat styrd efter ett demokratiskt system är folket suveränen. Konsekvenserna av detta har mest långtgående dragits i den schweiziska författningstraditionen, där nådeinstitutet vanligen utformats så att nådesansökningar varit föremål för omröstning i folkrepresentationen. Vanligast är dock att nåden är kopplad till en individ, en president. Men demokratin problem är inte tekniken utan grunden: Hur ska man motivera nådeinstitutet när man inte längre räknar med kungen av Guds nåde?

Svar är inte lätt att finna, i alla fall inte i Sverige av idag. Påfallande är hur nådeinstitutet i utredningsarbetet inför den nya regeringsformen 1975 inte motiverades på annat sätt än som ett nyttigt ”komplement till straffrättskipningen”. Mest principiellt uttrycker sig kanske författningsutredningen när den karakteriserar nåden som en ”ensidig statsakt” då den argumenterar för att ta bort den dömdes möjlighet att vägra motta nåden. Även i modern svensk litteratur kring nådeinstitutet diskuteras huvudsakligen dess användning och gränser medan principiella aspekter (som nådens grund och innebörd) sällan berörs. Det förekommer även att nådeinstitutet, som hos den franske juristen Xavier Prétot, utförligt motiveras endast utifrån dess praktiska nytta, det rättar till fel och uppenbara orimligheter i rättstillämpningen, det individualiserar straffet.

Intressant är att det tycks finnas en tendens att demokratiskt ansvariga ledare har svårare att benåda, åtminstone gentemot en allmän opinion, än monarker. Kanske beror det på att nåden i ett demokratiskt samhälle inte har någon självständig bas – den är bara ett uttryck bland många för folkviljan. Ett exempel jag stött på är hur den schweiziska förbundsförsamlingen under andra världskriget ställdes inför frågan om nåd för 18 dödsdömda landsförrädare. En benådades och 17 arkebuserades. I USA har benådningarna av dödsfångar blivit mycket sällsynta då guvernörerna är rädda för att framstå som ”soft on crime”. I 1994 års guvernörsval i Californien förlorade Kathleen Brown, dotter till Edmund (Pat) Brown, guvernör 1959-67, till Pete Wright som varnade för att hon kunde följa sin fars exempel och benåda dödsdömda. Pat Brown som sade sig vara mot dödsstraffet benådade visserligen 23 personer, men lät samtidigt 38 avrättas under sin ämbetsperiod, vilket ur ett europeiskt 1800-talsperspektiv skulle betyda att han närmast var blodtörstig.

Lagen och nåden

Förutom kung och demokrati finns det ytterligare ett motiv som måste tas med i beräkningen när vi ser på det moderna nådeinstitutet, och det är lagen, den majestätiska lagen. Flera upplysningsfilosofer ifrågasatte nådens vara i rättssystemet. Straffmätningen skulle vara så objektiv som möjligt; brottet och inte brottslingen skulle bestämma straffet enligt en helst mild lagstiftning. I linje med den då moderna deismen

intogs Guds plats i systemet av en välordnad skapelse och en fullkomlig lag. Tankarna kom att omsättas i praktiken av den franska revolutionen. 1791 avskaffades den traditionella nåden samtidigt som man ville införa nådegrunderna direkt i strafflagstiftningen. Försöket lyckades dock inte något vidare men har utövat stark påverkan sedan dess, då det för många varit ett ideal att lagen skulle så långt som möjligt täcka alla typer av överväganden. Varje benådning blir med detta synsätt ett lagens misslyckande. I den franska revolutionens lagstiftning hade domarna ändå att rätta sig efter att ett visst brott skulle motsvaras av ett visst straff då principen om allas likhet inför lagen skulle gälla, varför den för tillfället sittande formen av folkrepresentation fick lösa uppkomna frågor t ex genom amnesti. 1802 återställdes dock ett mer traditionellt nådeinstitut av Napoléon under hans tid som förste konsul, kanske för att hans position i än högre grad skulle likna en kungs.

Tre juridiska aspekter på nåden, kungen, folket och lagen och så teologin dessutom. Allt detta och mer därtill hittar vi i antagligen en av de längsta debatterna i det offentliga Sverige om nåden vi haft. Debatten är påfallande rik även om dess egentliga fokus knappast var nåden som sådan då det finns flera svenska exempel på hur det här ifrågasatta handlandet tolererades. När Oscar I i mars 1844 blev kung, vägrade han att stadfästa några dödsdomar. Ärenden där Oscar inte direkt benådade lades på hög. Statsråden, högsta domstolen och lagberedningen försökte övertala kungen – så kunde han inte göra. Och i december hade de lyckats, avrättningarna återupptogs. Men i sjuttioalet år ställdes frågan gång på gång i svensk debatt om nådens relation till lagen, alltså, i praktiken, kunde en kung benåda alla dödsdömda och så avskaffa dödsstraffet?

Lagutskottet vid 1859-60 års riksdag har utförligare än de flesta behandlat frågan:

I ett konstitutionellt samhälle kan utövandet av regentens rätt att benåda ingalunda få vara beroende av personlig gunst eller av godtycke. Den ställer icke regenten över lagen; ty lagen, såsom det högsta i samhället, står över regenten själv. Den är icke ens ett nödvändigt attribut till Majestätet; ty *dess* helgd vore lika stor, benådningsrätten förutan. Men denna rätt är ett levande supplement till lagen: dess utövning måste vara ett uttryck av lagstiftarens innersta tanke, den han ej förmått i den skrivna lagen uttala. Kunde nämligen lagstiftaren, då han uppställer det abstrakta lagbudet, förutse alla skiftningarna av de konkreta fall, som därunder skola hänföras, – kunde han på förhand beräkna alla möjliga omständigheter, varunder ett brott kan begås, alla drivfjädrar, som kunna leda därtill, alla nyanseringar i förhållandet mellan förbrytaren och den förorättade, – och kunde han uttrycka allt detta i ett språk, som ej vore underkastat misstyndning, – då vore all benådning överflödigt och regenten borde ej tilläggas denna rätt, som snarare är att anse för en *plikt* och, för en samvetsgrann monark, en av de tyngsta. Men någon sådan lagstiftare har ännu icke uppstått och skall säkerligen aldrig framträda, – och därför har man åt samhällets högsta myndighet uppdragit denna makt att tolka lagstiftarens innersta tanke.

Nåd är således icke *gunst*, än mindre ett personligt ynnestbevis av regenten: den är den högsta *rätt*, som i samhället kan erhållas. Den är en yttring av lagens samvete, klappande i regentens barm.

Upplysningens tankar har hunnit bli praktisk politik, men är fullt igenkännliga. Nåden relateras till lagen, och lagen står över regenten. Nåden är högsta rätt och fullkomnar lagen.

Justitierådet Christian Naumann skrev en promemoria till Oscar II i frågan någon gång under Oscars första tid som kung, kring 1873. Något som Naumann tryckte starkt på var att det skulle finnas objektiva skäl i det enskilda fallet, vilka domstolar-na inte kunnat ta hänsyn till

Ty om straffet kvarstår i lagen, och antingen domaren skulle företaga sig att icke ådöma det-samma der det efter lagens mening och grund bort ådömas eller benådningens innehaf-vare skulle gå efter annan i nådeväg borttaga straffet äfven i de fall, då i sjelfva målet inga nådeskäl förefunnits, vore fara värdt att ett vida större ondt, än dödsstraffets verkställande en-ligt lag, skulle i staten uppkomma, nemligen *missaktning för lagen*, – en bland de största olyckor, för hvilka ett land och dess obrottsliga invånare kunde blottställas.

Men lagen, respekten för lagen och likheten inför lagen, skulle kunna sättas i fara av allt för flitigt benådande. Även andra varnade för att ett allt för flitigt benådande kunde reta den allmänna opinionen. Låt oss för ett ögonblick lämna Sverige och se på ett fall där sådan hänsyn troligen togs. I Mons i Belgien avrättades en man dömd för mord 23/7 1851. Senare bedömare har sagt att han med hänsyn till förmildrande omständigheter sannolikt skulle ha benådats om han inte hetat Hippolyte Visart de Bocarmé och varit greve. Hans samhällsställning omöjliggjorde en benådning.

Framhållandet av lagen och början till demokratiska tankar samverkar alltså till en helhetssyn där nåden tydligt är ett undantag, en främling i systemet. Men uppfatt-ningen fick inte stå oemotsagd, kritiken kom från både traditionellt och teologiskt håll. Riksarkivarien Johan Jacob Nordström avvisade i prästeståndet lagutskottets uppfattning och tog i stället för lagens majestät sin utgångspunkt i kungens majestät på samhällets vägnar:

Benådningsrätten, nedlagd i dens hand, vilken representerar samhället och statens *majestät*, är emellertid för djupt grundad i den mänskliga ordningens natur att någonsin kunna på något annat sätt göras umbärlig.

Det var i prästeståndet motståndet mot lagutskottets hållning var starkast.

Gentemot lagutskottets majoritets syn, där lagen dominerar och nåden endast hjälper till det sista stycke som lagen tyvärr inte når, hävdar domprosten Anders Erik Knös att lag och nåd är skilda åt och att båda är absoluta. Nåden är självständig och är närmast överställd lagen, då den har större frihet. Men den nåd han här räknar med är den borgerliga inte Guds. Identifikationen av Sveriges lag med Guds lag var nu på väg att bli en extrem och förlegad ståndpunkt. Vi kan säga att den under 1800-talet tappade tolkningsföreträdet. Men bland många fanns ändå en rest kvar. Straffrätten utgår för dem från Guds rättvisa, hans rättfärdighetskrav. Straffrätten påverkas inte av Kristi försoning och inte heller i någon nämnvärd utsträckning av förbättringstan-ka. Nåden har sin särskilda 'kanal', skild från lagen.

Men en diametralt motsatt uppfattning var på väg. Kristi försoning dominerar hela teologin och återspeglas även i synen på världsliga straff, förbättringstanken blir

också till en omvändelsetanke där dödsstraffet blir ett hinder i stället för ett väckelsehjälpmedel och Guds rättvisa träder i bakgrunden. Motsättningen skulle kunna sättas på sin spets med en fråga: vilken Gud ska vi möta i det kristna samhället, lagens eller evangeliets?

Vid riksdagen 1862-63 företrädde prosten Johan Magnus Almquist de nya tankarna. Visserligen kunde han acceptera att dödsstraffet stod kvar i lagen trots att det strider mot bibeln, främst Nya testamentet, och mot urkyrkans hållning, men hans teologiskt motiverade kritik mot sitt eget stånd var svidande:

Är det icke vårt egentliga kall, att förkunna nåd och förlåtelse åt den botfärdige och ångerfulle syndaren, även om han vore den störste missdådare? Skola vi då såsom politiska personer kunna försvara dödsstraffets bibehållande, och pålägga våra ämbetsbröder den tunga plikten att, sedan de förklarat brottslingen hans försoning med Gud och tröstat honom med försäkran om Guds syndaförlåtelse, följa honom till stupstocken.

Knut Olivecrona fortsätter linjen att anlägga ett teologiskt lika väl som ett juridiskt perspektiv på nåden i sin bok *Om dödsstraffet* från 1866:

Det kan icke bestridas, synes det mig, att det gränsar till ett hån, att förklara att Staten skall i sina lagar efterbilda den gudomliga rättvisan, men vägra den ångerfulle brottslige att inom det bevakade fängelsets fängrum försona sig med samhällets lagar, på samma gång man låter fångpredikanten som följer honom till stupstocken, viska i hans öra, att Gud är rättvis, nådig och barmhärtig och att Han ej vill någon syndares död, utan att syndaren omvänder sig och *lever*. Vad måste delinkventen tänka i de sista ögonblicken, om icke detta: 'Är Gud rättvis, är Han god och barmhärtig, då är tvärtom samhället orättvist, grymt obarmhärtigt, som vill neka mig att genom gott uppförande ådagalägga, att jag verkligen är en förändrad, till det godas utövning strävande människa'.

Så är frågorna om nåden inte längre principer utan en konkret fråga om den enskilde, dennes salighet eller hur dennes liv här skulle se ut, eller möjligen båda. Och i den praktiska verkligheten var den teologiska och den juridiska nåden på ett eller annat sätt sammanflätade, vilket visas exempelvis av Christen Anderssons tankar inför sin snart förestående avrättning i december 1824 i ett brev till sin maka och sina barn:

Jag är övertygad om att jag för Jesu Kristi skull funnit hos Gud nåd och frälsning. Säkert skall på domedagen ibland tusende en ängel framgå och hålla nådens mantel emellan domaren och mig och säga: "Jag har för denne funnit en evigt gällande försoning." Men min kropp, – Ja! Den måste till andras varnagel undergå den behandling som de borgeliga lagarna stadfästa.

Här tillämpar Christen Andersson ett juridiskt språkbruk i första hand på himmelen och i andra hand på den situation han står i här i jordelivet, medan Olivecrona tillämpade teologin på avrättningen.

Trots att Knös absolut inte ville att lagen och nåden skulle sammanblandas och Olivecrona i sin kamp mot dödsstraffet gärna åberopade Guds nåd som argument i en juridisk kamp hade de säkert varit på samma sida i kampen mot en annan sammanblandning där inte den juridiska nåden berörs av teologin utan Guds nåd och frälsningen behandlas som om det vore ett nådesärende där det i ansökan är viktigt att framhålla förtjänsterna hos ansökaren. Vi hittar ett exempel på tanken i en anonymt utgiven broschyr från 1828, *Reflexion öfwer Dödsstraff, afseende dessas totala afskaffande*:

... vi anse, att visshet om saligheten hos människo-själen vid överflyttningen till en evighet icke kan grunda sig på blotta Guds nåd, utan att människan genom sina handlingar åtminstone gjort sig förtjänt därav. Försoning är icke ett ögonblicks verk: den fordrar så väl tid som något i verkligheten existerande;

Slutord

Nåd kan vara så mycket. Nåd kan vara villkorslös kärlek. Nåden kan vara beroende av den enskildes egenskaper eller prestationer, vara en typ av belöning. Nåden kan bero på sådant som inte var känt när domen föll eller på egentligen helt ovidkommande faktorer. Nåden kan bero på att lagstiftaren inte hunnit eller räckt till för att stifta en adekvat lag, o.s.v.

Jag har talat mycket om beröringspunkter mellan nåd i teologisk och i juridisk mening, men låt mig bara få avsluta med en fundamental motsättning mellan de båda.

Teologiskt kan vi säga att därför att lagen (och lagstiftaren) är perfekt men inte människorna behövs den lika absoluta och perfekta nåden.

Inom juridik och samhälle kan vi säga att nåden behövs därför att lagstiftaren och därmed lagen inte är och inte kan vara perfekt, liksom nåden strävar efter sin fullkomning.

I båda fallen handlar nåden slutgiltigt om hänsynen till och omsorgen om den enskilde bortom principerna.